



RZECZPOSPOLITA POLSKA

Rzecznik Praw Dziecka

*Marek Michalak*

ZSR/500/3/2010/AW

Warszawa, 12 lutego 2010 roku

**Pan  
Krzysztof Kwiatkowski  
Minister Sprawiedliwości  
Prokurator Generalny RP**

*Szanowny Panie Ministrze,*

jako Rzecznik Praw Dziecka szczególną uwagę zwracam na problematykę zapewnienia dzieciom prawa do opieki obojga rodziców, a w razie rozpadu ich związku, swobodnego z nimi kontaktu. Prowadzę i jestem uczestnikiem szeregu postępowań, związanych z utrudnianiem bądź uniemożliwianiem egzekucji prawomocnych wyroków sądów o przymusowym odebraniu małoletniego, orzeczonych na podstawie art. 598<sup>6</sup> i nast. ustawy z 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.). Analiza spraw, prowadzonych w kierowanej przeze mnie instytucji pokazuje, jak ogromne emocje związane są ze sporami rodziców, walczących o prawo do pieczy nad dzieckiem i jak silne spory towarzyszą próbom egzekucji zarówno spotkań z uprawnionym rodzicem, jak i próbom przejęcia nad dzieckiem faktycznej opieki.

Podczas procedury przymusowego odebrania dziecka przepisy zobowiązują kuratora do zachowania szczególnej ostrożności i uczynienia wszystkiego, żeby dobro dziecka nie zostało naruszone, a zwłaszcza – by nie doznało krzywdy fizycznej ani moralnej. Kurator może zażądać pomocy opieki społecznej albo innej powołanej do tego instytucji. Osoby, biorące udział w tego typu czynnościach wiedzą, jak trudne są to sprawy, jak wiele zależy od dobrej woli stron i jak często najlepiej nawet skonstruowane przepisy nie zabezpieczają optymalnego przebiegu przekazania dziecka pod opiekę osoby uprawnionej. Praktyka wykazuje, iż niezbędne jest uzupełnienie aktualnie obowiązujących unormowań.

Intencją niniejszego wystąpienia jest zwrócenie uwagi na potrzebę nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego poprzez wprowadzenie delegacji ustawowej, uprawniającej

do wydania aktu wykonawczego, regulującego procedurę przymusowego odebrania dziecka. Procedura taka winna w sposób jasny, systemowy i nie budzący wątpliwości interpretacyjnych regulować sposób postępowania kuratora i innych służb, uczestniczących w odbiorze dziecka, ujednoczyć zasady postępowania w sytuacji, kiedy wymagana jest pomoc Policji, służb medycznych, pracowników socjalnych czy psychologów, określić sposób przygotowania małoletniego i rodziny do czynności przymusowego odebrania. Te ostatnie z obowiązków należeć winny do psychologów praktykujących w sprawach konfliktów rodzinnych i sprawach dzieci. Jestem przekonany, że standaryzacja poszczególnych czynności pozwoli w lepszy sposób egzekwować orzeczenia sądów przy pełniejszej obronie interesów samego dziecka.

W zakresie egzekucji kontaktów i odbioru dziecka obowiązują oczywiście przepisy artykułów 1050 i 1051 Kodeksu postępowania cywilnego, dopuszczające możliwość ukarania rodzica grzywną. Jednak sądy nieczęsto korzystają z tej ewentualności celem przymuszenia rodzica do wykonania postanowienia sądu.

Zdaję sobie sprawę, że nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego byłaby procesem długotrwałym – rozwiązaniem przejściowym do czasu wydania rozporządzenia mogłoby jednak być wydanie wytycznych, regulujących działania i procedurę postępowania w sytuacji, kiedy konflikt pomiędzy rodzicami drastycznie uniemożliwia przeprowadzenie odebrania małoletniego, a przedstawiciel wymiaru sprawiedliwości związany jest prawomocnym orzeczeniem Sądu.

W związku z powyższym, na podstawie art. 10a ust. 1 ustawy z 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6 poz. 69 z późn. zm.), zwracam się do Pana Ministra z prośbą o podjęcie odpowiednich działań i ustosunkowanie się do powyższych propozycji.

Z wyrazami szacunku  
Marek Jurek



Warszawa, dnia 6.04.2010 r.

DL-P-II-413-1/10

**Pan**

**Marek Michalak**

**Rzecznik Praw Dziecka**

W odpowiedzi na pismo z dnia 12 lutego 2010 r., nr [REDACTED] dotyczące podjęcia inicjatywy zmierzającej do nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego poprzez ustanowienie upoważnienia ustawowego do uregulowania, w drodze aktu wykonawczego, szczegółowej procedury przymusowego odebrania dziecka, uprzejmie przedstawiam następujące stanowisko.

Problematyka przymusowego odebrania dziecka na podstawie orzeczenia sądu została uregulowana w art. 598<sup>6</sup> i nast. k.p.c. Przepisy te określają tryb postępowania zmierzającego do realizacji takich orzeczeń oraz nakładają na organy wykonujące te orzeczenia szereg obowiązków służących ochronie dobra małoletniego (art. 598<sup>12</sup> k.p.c.). Powołane wyżej przepisy wskazują również podmioty, które są zobowiązane do udzielenia pomocy kuratorowi sądowemu przy wykonywaniu tego rodzaju czynności (Policja, prokurator, organy pomocy społecznej lub inne powołane do tego instytucje).

Nie istnieją przeszkody natury legislacyjnej do tego, aby szczegółowe kwestie proceduralne dotyczące przymusowego odebrania dziecka uregulować w akcie wykonawczym do Kodeksu postępowania cywilnego, jednakże decyzję o potrzebie i ewentualnym zakresie takiej regulacji będzie można podjąć dopiero po zapoznaniu się z opiniami praktyków. Ministerstwo Sprawiedliwości zbierze zatem od prezesów sądów okręgowych (a za ich pośrednictwem - także od kuratorów okręgowych) informacje o występujących w praktyce problemach związanych z wykonywaniem

orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka. Badaniem będzie objęte także wykonywanie innych orzeczeń sądu opiekuńczego, np. ustanawiających nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej lub ustalających kontakty z dzieckiem w obecności kuratora. Uzyskane dane pozwolą na podjęcie decyzji co do zasadności szczegółowego uregulowania omawianej problematyki w akcie wykonawczym oraz umożliwią ustalenie zakresu niezbędnej regulacji.

Należy mieć na uwadze, że w trakcie prac nad projektem ostatniej nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (*ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw - Dz. U. z 2008 r. Nr 220, poz. 1431*), kuratorzy sądowi zgłaszali postulaty uzupełnienia regulacji zawartej w Kodeksie postępowania cywilnego poprzez dodanie odrębnej części dotyczącej wykonania orzeczeń sądu opiekuńczego. Taka forma regulacji, z uwagi na szczegółowość materii, nie mogła zostać uwzględniona w akcie rangi ustawowej, jednak zaproponowane rozwiązania mogą być rozważone przy opracowywaniu ewentualnego aktu wykonawczego.

Poza kwestią uszczegółowienia procedury w akcie wykonawczym, występują także inne problemy uzasadniające podjęcie inicjatywy ustawodawczej. Z analizy przeprowadzonej w Ministerstwie Sprawiedliwości wynika, że jednym z problemów przy wykonywaniu orzeczeń o odebraniu dziecka jest kwestia niejasnych obowiązków prokuratora w związku z jego zawiadomieniem w trybie art. 598<sup>11</sup> § 1 k.p.c.

Ponadto duże trudności w skutecznym realizowaniu orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka wywołuje brak uprawnień Policji do przeszukania pomieszczeń w celu odebrania dziecka w przypadku jego ukrywania. Przepisy ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277, z późn. zm.) nie przewidują bowiem możliwości dokonywania tych czynności przez funkcjonariuszy Policji w sprawach w przedmiocie odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (taka możliwość istnieje tylko w razie popełnienia przestępstwa), co bardzo utrudnia wykonywanie tego rodzaju orzeczeń.

Odnosząc się natomiast do propozycji wydania wytycznych, regulujących działania i procedurę postępowania w sprawach o odebranie dziecka w sytuacji, kiedy

konflikt pomiędzy rodzicami drastycznie uniemożliwia przeprowadzenie odebrania małoletniego, pragnę zauważyć, że brak jest w obecnym porządku prawnym podstaw do wydania tego rodzaju aktu przez Ministra Sprawiedliwości. Natomiast zagadnienia dotyczące sposobu postępowania kuratorów, pracowników socjalnych czy psychologów przy wykonywaniu tego rodzaju orzeczeń mogą stanowić tematykę szkoleń lub treningów dla tych grup zawodowych, organizowanych w ramach nadzoru sprawowanego przez Ministra Sprawiedliwości nad prawidłowością wykonywania orzeczeń sądowych.

*Zygmunt Stachura*

z upoważnienia  
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI  
*Zbigniew Wrona*  
PODSEKRETARZ STANU

Warszawa, dnia 28 grudnia 2010 r.



**Rzeczpospolita Polska**  
**Ministerstwo Sprawiedliwości**

**Sekretarz Stanu**

**DWOiP III 073-25/10**

ZWR/500/3/2010/AW

**Pan**

**Marek Michalak**

**Rzecznika Praw Dziecka**

*Szanowny Panie Rzeczniku.*

W związku z wystąpieniem z dnia 12 lutego 2010 r. dotyczącym rozważenia podjęcia inicjatywy zmierzającej do nowelizacji *Kodeksu postępowania cywilnego* umożliwiającej wydanie aktów wykonawczych, które szczegółowo uregulowałyby m.in. procedury przymusowego odebrania dziecka, uprzejmie przedstawiam informacje odnośnie działań podjętych w niniejszej sprawie w okresie ostatnich miesięcy.

W celu rozpoznania problemów zgłoszonych w Pana wystąpieniu, zwrócono się do prezesów sądów okręgowych o zebranie od sędziów rodzinnych i kuratorskiej służby sądowej informacji, o występujących w praktyce problemach związanych w szczególności z wykonaniem orzeczeń o przymusowe odebranie dziecka, ustanawiających nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej i ustanawiających kontakty z dzieckiem w obecności kuratora.

W wyniku analizy tej problematyki na podstawie informacji prezesów sądów okręgowych, należy podkreślić, że sędziowie w większości nie zauważają konieczności podejmowania działań legislacyjnych w ww. zakresie. Uznają oni, iż obowiązujące przepisy w sposób wystarczający regulują czynności sądów w toku wykonywania tego rodzaju orzeczeń. Twierdzą, iż wieloletnia praktyka w tym zakresie pozwoliła na usunięcie pojawiających się, w początkowym okresie, wątpliwości. Ich zdaniem pojawiające się problemy nie wynikają z istniejących uregulowań, lecz są skutkiem różnorodnych, nie dających się przewidzieć

i skatalogować zachowań uczestników postępowania. Wśród nadesłanych opinii zdarzały się również takie, które wskazywały, że zbyt szczegółowe regulacje mogą być przeszkodą, a nie pomocą w skutecznym wykonywaniu orzeczeń.

Kuratorska służba sądowa wskazała w ramach konsultacji znaczną ilość zagadnień budzących, ich zdaniem, wątpliwości i wymagających uregulowania. Za wyjątkiem nielicznych okręgów, prawie wszystkie dostrzegają konieczność podjęcia prac zmierzających do uregulowania roli kuratora w wykonywaniu orzeczeń sądów rodzinnych.

Z uwagi na różnego rodzaju postulaty związane z sygnalizowanymi przez kuratorów problemami dot. wykonywania orzeczeń sądów rodzinnych, zdecydowano o zwróceniu się do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Komendy Głównej Policji i Prokuratury Generalnej z prośbą o ustosunkowanie się do poruszonych przez sędziów i kuratorów zagadnień, które znajdują się w zakresie ich kompetencji, i wskazanie ewentualnych uwag w tym zakresie. O opinię w sprawie możliwości podjęcia działań legislacyjnych zwrócono się również do Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Wystąpiono jednocześnie z propozycją roboczego spotkania, ww. podmiotów, omawiającego wyniki powyższej konsultacji, które umożliwiłoby wymianę doświadczeń i wypracowanie kierunków działań zmierzających do skutecznego wykonywania orzeczeń sądów rodzinnych. Spotkanie takie planowane jest na styczeń 2011 r.

Na dzień 29 grudnia 2010 r. zaplanowano natomiast spotkanie z udziałem Sekretarza Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, przedstawicieli Departamentu Sądów Powszechnych, przedstawicieli Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji, przedstawicielami Departamentu Legislacyjno - Prawnego oraz członków Krajowej Rady Kuratorów.

W trakcie spotkania omówione mają zostać między innymi:

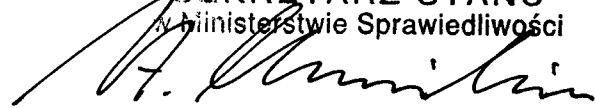
1. *wyniki monitoringu prowadzonego w celu wykonania pkt 13 Programu Działań Rządu w sprawie wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wobec Rzeczypospolitej Polskiej, w zakresie wykonania orzeczeń dotyczących kontaktów z dzieckiem i w zakresie przymusowego odbierania dziecka za okres od roku 2007,*
2. *wnioski z nadesłanych przez prezesów sądów okresowych opinii dot. zasadności podejmowania inicjatywy zmierzającej do nowelizacji KPC we wskazanym na wstępie zakresie,*

3. *stanowisko KKPC w sprawie postulatu dotyczącego nowelizacji KPC w ww. zakresie oraz omówiony zostanie stan prac legislacyjnych obecnej nowelizacji w sprawie „egzekucji” kontaktów,*
4. *działania podejmowane przez DWOiP zmierzające do ujednoczenia praktyki i poprawy skuteczności wykonywania orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby i kontaktach z dzieckiem.*

Liczę, że wyniki obu spotkań określą zakres dalszych działań podejmowanych w celu poprawy wykonywania orzeczeń sądów rodzinnych w obszarze przymusowego odbierania dziecka i tzw. „egzekucji” kontaktów pozwolą ustosunkować się do zagadnienia ewentualnej konieczności podejmowania prac legislacyjnych regulujących prawa i obowiązki służb wykonujących tego rodzaju orzeczenia.

*2 porażeniem*

SEKRETARZ STANU  
w Ministerstwie Sprawiedliwości



*Stanisław Chmielewski*



Warszawa, dnia 13.01. 2011 r.

DWOiP III 073-25/10

Dot. ZWR/500/3/2010/AW

Pan

Marek Michalak

Rzecznik Praw Dziecka

Szanowny Panie Rzeczniku,

W związku z wystąpieniem z dnia 12 lutego 2010 r. dotyczącym rozważenia podjęcia inicjatywy zmierzającej do nowelizacji *Kodeksu postępowania cywilnego* umożliwiającej wydanie aktów wykonawczych, które szczegółowo uregulowałyby m.in. procedury przymusowego odebrania dziecka, i w ślad za pismem skierowanym do Pana w dniu 28 grudnia 2011 r., w uzupełnieniu uprzejmie przedstawiam poniższe informacje.

W dniu 29 grudnia 2010 r. w siedzibie Ministerstwa Sprawiedliwości odbyło się spotkanie z przedstawicielami Krajowej Rady Kuratorów, w którym Ministerstwo Sprawiedliwości reprezentowali przedstawiciele Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji, Departamentu Legislacyjno – Prawnego oraz Departamentu Sądów Powszechnych.

Spotkanie powyższe rozpoczęło od przedstawienia statystyki w sprawach dotyczących kontaktów z dzieckiem oraz przymusowego odbierania osoby. Dla pełnego zobrazowania skali poruszanej na spotkaniu problematyki uprzejmie przedstawiam dane statystyczne w tym zakresie:

I. **Sprawy o ustalenie kontaktów rozpoznawane przez sądy rodzinne:**

- 2007 r.: wpływ 9417, załatwiono 9475, uwzględnione wnioski 1854
- 2008 r.: wpływ 11158, załatwiono 10299, uwzględnione wnioski 1959
- 2009 r.: wpływ 12476, załatwiono 11752, uwzględnione wnioski 2099;
- I półrocze 2010 r.: wpływ 6533, załatwiono 6280, uwzględnione wnioski 991

Ogólny wpływ spraw do sądów rodzinnych, z wyłączeniem spraw nieletnich: 2007 r. (509.726 spraw), 2008 r. (567.469 spraw), 2009 (590.548 spraw), I półrocze 2010 r. (292.566 spraw).

**II. Sprawy o zmianę kontaktów:**

- 2007 r.: wpływ 1884, załatwiono 1555, uwzględnione wnioski 388;
- 2008 r.: wpływ 2318, załatwiono 2034, uwzględnione wnioski 516;
- 2009 r.: wpływ 2607, załatwiono 2347, uwzględnione wnioski 630;
- I półrocze 2010 r.: wpływ 1651, załatwiono 1451, uwzględnione wnioski 354.

**III. Sprawy w przedmiocie egzekucji sądowej – kontakty w trybie art. 1050 i 1051 KPC**

- 2007 r.: wpływ 2117 spraw + 550 z roku 206, załatwiono 2112 spraw, uwzględniono w części lub całości 476 sprawy;
- 2008 r.: wpływ 2231 spraw + 555 z roku 2007, załatwiono 2114 spraw, uwzględniono w części lub całości 502 sprawy;
- 2009 r.: wpływ 2162 spraw + 672 z roku 2008, załatwiono 2196 spraw, uwzględniono w części lub całości 445 spraw;
- I półrocze 2010 r.: wpływ 1086 spraw + 638 z roku 2009, załatwiono 638 spraw, uwzględniono w części lub całości 208 spraw.

**IV. Kontakty z udziałem kuratora wg statystyk kuratorskich (MS-S40)**

- 2007 r.: prowadzono 525, zakończono 323;
- 2008 r.: prowadzono 488, zakończono 486;
- 2009 r.: prowadzono 586, zakończono 590;
- I półrocze 2010 r.: prowadzono 320, zakończono 287.

**V. Sprawy o wydanie dziecka rozpoznawane przez sądy rodzinne**

- 2007 r.: wpływ 476, załatwiono 482, uwzględnione wnioski 105;
- 2008 r.: wpływ 604, załatwiono 539, uwzględnione wnioski 109;
- 2009 r.: wpływ 1045, załatwiono 915, uwzględnione wnioski 227;
- I półrocze 2010 r.: wpływ 481, załatwiono 512, uwzględnione wnioski 92.

**VI. Przymusowe odebranie osoby wg statystyk kuratorskich (MS-S40)**

- 2007 r.: wpływ 1565, załatwiono 3190;
- 2008 r.: wpływ 2225, załatwiono 2628;
- 2009 r.: wpływ 1945, załatwiono 2096;

- I półrocze 2010 r.: wpływ **852, załatwiono 848.**

Ogólny wpływ spraw do zespołów kuratorskiej służby sądowej: 2007 r. (stan na koniec roku poprzedniego 194.097 sprawy, **wpływ bieżący 89.889 spraw**), 2008 r. (stan na koniec roku poprzedniego **205.709 spraw, bieżący wpływ 88.992 sprawy**), 2009 (stan na koniec roku poprzedniego **202.543 sprawy, bieżący wpływ 95.836 spraw**), I półrocze 2010 r. (stan na koniec roku poprzedniego **191.337 spraw, bieżący wpływ 47.443 sprawy**).

Wyjaśnić należy, że większa ilość przymusowych odebrań dziecka wpływających do zespołów kuratorskiej służby sądowej niż do sądów rodzinnych wynika z faktu, iż w urządzeniach ewidencyjnych dla kuratorów odnotowuje się, oprócz klasycznych spraw o odebranie dziecka, również przymusowe odebranie celem umieszczenia w placówce opiekuńczo – wychowawczej lub rodzinie zastępczej, w tym wynikających z tzw. zarządzeń przymusowych sądu.

Zważywszy, że w zakresie tej samej sprawy sądowej i w stosunku do tej samej osoby małoletniej do zespołu może wpłynąć w ciągu roku kilka wniosków o zastosowanie trybu przymusowego, faktycznie rocznie w całym kraju wykonywanych jest kilkadziesiąt spraw w trybie postępowania uregulowanego w przepisach art. 598<sup>6</sup> i nast. KPC. Spośród nich na przestrzeni kilku ostatnich lat tylko kilka miało rzeczywiście trudny przebieg.

W dalszej części spotkania przedstawiono wyniki monitoringu prowadzonego przez Ministerstwo Sprawiedliwości w celu wykonania pkt 13 Programu Działań Rządu *w sprawie wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wobec Rzeczypospolitej Polskiej, w zakresie wykonywania orzeczeń dotyczących kontaktów z dzieckiem i w zakresie przymusowego odbierania dziecka* za okres od 2007 r.

Ustalenia dokonane w toku prowadzonego monitoringu potwierdzają spostrzeżenia o ograniczonym zakresie tzw. trudnych postępowań o „egzekucję” kontaktów i przymusowe odbieranie osoby. Wskazują jednocześnie, co wyraźnie podnoszono w czasie spotkania, że istotną przeszkodą w sprawnym prowadzeniu tych postępowań nie jest brak aktywności sądów, brak szczegółowych regulacji, czy też brak umiejętności kuratorów i towarzyszących im przy czynnościach osób, ale ukrywanie małoletniego oraz głęboki konflikt między rodzicami, co powoduje brak ich współpracy z organami wykonującymi orzeczenie.

Zarówno ustalenia z powyższego monitoringu, jak i wnioski z nadesłanych przez prezesów sądów okręgowych opinii dot. zasadności podejmowania inicjatywy zmierzającej do nowelizacji KPC w zakresie umożliwiającym wydanie aktów wykonawczych, które szczegółowo uregulowałyby m.in. procedury przymusowego odebrania dziecka, wskazują, że trudności w wykonaniu postanowień dot. odebrania osoby wynikają również z braku uprawnień Policji do wejścia na posesję lub przeszukania mieszkania w celu ustalenia, czy osoby zobowiązane i małoletni znajdują się w miejscu zamieszkania/pobytu oraz z braku właściwej aktywności Prokuratury, która zawiadamiana jest przez kuratora o utrudnianiu wykonania orzeczenia (art. 598<sup>11</sup>§1 KPC).

Uprzejmie informuję, że dwa ostatnie aspekty będą przedmiotem planowanego roboczego spotkania z przedstawicielami Komendy Głównej Policji i Prokuratury Generalnej. Jego celem będzie wypracowanie reguł postępowania przez prokuratora w przypadku zawiadomienia go w trybie art. 598<sup>11</sup>§1 KPC oraz ustalenie ewentualnej konieczności wprowadzenia i umiejscowienia przepisów upoważniających Policję do przeprowadzania czynności przeszukania pomieszczeń w sprawach o kontakty z dzieckiem i przymusowe odebrania osoby.

W dalszej części spotkania przedstawiciele Krajowej Rady Kuratorów przedstawili swoje stanowisko w niniejszej sprawie, które okazało się być zbieżne ze stanowiskiem jakie przesłali, w ramach zbierania opinii, kuratorzy okręgowi. Podnoszono głównie konieczność szczegółowych regulacji odnoszących się do czynności w toku wykonywania orzeczeń o kontakty i przymusowe odebranie.

W wyniku dyskusji ustalono, że kolejne spotkanie odbędzie się po uzgodnieniach z Komendą Główną Policji i Prokuraturą Generalną, a przedstawiciele Krajowej Rady Kuratorów przedstawią na tym spotkaniu propozycję ewentualnych zapisów w interesującym ich zakresie oraz wskażą propozycję ich umiejscowienia.

*powasow...*

**ZASTĘPCA DYREKTORA**  
Departamentu  
Wykonania Orzeczeń i Probacji  
*Monika Lewoc*  
**Monika Lewoc**  
sędzia